

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2023)

Muvaffak DURANLI

Prof. Dr., Ege Üniversitesi
m_duranli@hotmail.com

Gonca KUZAY DEMİR

Doç. Dr., İzmir Demokrasi
Üniversitesi
gonca.kuzaydemir@idu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4529-2700>
<https://orcid.org/0000-0002-8964-6355>

**Aleksandr Grigoryeviç Bessonov ve
Başkurt Masal Araştırmaları**

*Aleksandr Grigoryeviç Bessonov and Bashkir Fairy
Tale Research*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 24.02.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2023

Atf/Citation

Duranlı, M. & Kuzay Demir, G. (2023). Aleksandr Grigoryeviç Bessonov ve Başkurt masal araştırmaları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7 (1), 429-438.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1203354>

Duranlı, M. & Kuzay Demir, G. (2023). Aleksandr Grigoryeviç Bessonov and Bashkir Fairy tale research *Journal of Academic Language and Literature*, 7 (1), 429-438.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1203354>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

* Bu makale İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü RC Kategorisi Projeleri kapsamında Doç. Dr. Gonca Kuzay Demir yürütücülüğünde sürdürülen “Başkurt Masalları Üzerine Yapısal Bir İnceleme” adlı proje çalışmasında dahilinde hazırlanmıştır.

Öz

Sözlü kültür geleneğinin anlatmaya dayalı türleri içerisinde yer alan masallar, dünya milletlerinde olduğu gibi Türklerin de önemli kültürel miraslarından birini oluşturmaktadır. Avrupa'da halk bilimi çalışmalarının başlama tarihiyle eş zamanlı bir var oluş gösteren masal araştırma ve inceleme tarihi, Türk toplulukları özelinde değerlendirildiğinde 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında daha ziyade metin derlemeleriyle başlamış, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inceleme çalışmalarına dönüşmüştür. Türk topluluklarının masal araştırmalarının başlangıcında özellikle Rus araştırmacıların büyük katkısı olmuştur. Bu araştırmacılardan biri de Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'dur. Türk topluluklarının dil ve kültür ürünleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarla dikkat çeken A. G. Bessonov, özellikle de Başkurt masallarının derlenmesi ve yayımlanmasında büyük bir yere sahiptir. Bu makalede; öncelikle A. G. Bessonov'un hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Bessonov'un Başkurtların dili, alfabesi ve masalları üzerine yapmış olduğu çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bessonov'un özellikle Başkurt masalları üzerine yapmış olduğu çalışmasının masal araştırmaları tarihindeki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Makalede, Bessonov'un çalışmasının yayımlanmasını sağlayan Nikolay Dmitriyev'e de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: masal, Başkurt, Rusça, Bessonov, Dmitriyev

Abstract

Fairy tales, which are included in the narrative-based genres of the oral culture tradition, constitute one of the important cultural heritages of the Turks, as well as in the nations of the world. The history of fairy tale research, which has a simultaneous existence with the date of the beginning of folklore studies in Europe, is evaluated in the context of Turkish communities with compilations of texts at the end of the 19th century and the beginning of the century the 20th, it turned into review works at the second half of the 20th century. At the beginning of the fairy tale research of Turkish communities, especially Russian researchers made a great contribution. One of these researchers was Aleksandr Grigoryevich Bessonov. A. G. Bessonov, who draws attention with the studies he has done on the language and cultural products of Turkish communities, in particular, occupies a great place in the compilation and publication of Bashkir fairy tales. In this article; first of all, information about A. G. Bessonov's life has been given. Later, Bessonov's works on the language, alphabet and fairy tales of the Bashkirs have been discussed. The importance of Bessonov's work on Bashkir fairy tales, has been evaluated in the history of fairy tales research. The article also include Nikolay Dmitriyev who provided the publication of Bessonov's work.

Keywords: fairy tale, Bashkir, Russian, Bessonov, Dmitriyev

Giriş

Türk topluluklarının ortak kültür mirasında önemli yeri olan masalların derleme ve inceleme çalışmaları, Türk masallarının tanımlanması ve tasnif edilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Avrupa'da halk bilimi çalışmalarının başlama tarihiyle eş zamanlı bir var oluş gösteren masal araştırma ve inceleme tarihi, Türk toplulukları özelinde değerlendirildiğinde, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında daha ziyade metin derlemeleriyle başlamış, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inceleme çalışmalarına dönüşmüştür. Türk topluluklarının masal araştırmalarına özellikle Rus araştırmacıların büyük katkısı olmuştur. Bu araştırmacıardan biri de Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'dur. Kırgız, Tatar, Başkurt gibi Türk topluluklarının dil ve kültür ürünleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarla dikkat çeken A. G. Bessonov, özellikle de Başkurt masallarının derlenmesi ve yayımlanmasında öncü isimlerden biridir.

Bu makalede; öncelikle A. G. Bessonov'un hayatı hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Bessonov'un Başkurtların dili, alfabesi ve masalları üzerine yapmış olduğu çalışmalar üzerinde durulacaktır. Bessonov'un özellikle Başkurt masalları üzerine yapmış olduğu çalışmasının masal araştırmaları tarihindeki yeri ve önemi değerlendirilecektir. Makalede, Bessonov'un çalışmasının yayımlanmasını sağlayan Nikolay Dmitriyev'e de yer verilecektir.

Aleksandr Grigoryeviç Bessonov, 1848 yılında Vyatka'da dindar bir ailede doğmuştur. Halk okulunu, Glazov İlahiyat Lisesi'ni bitiren Bessonov, Vyatka Ruhani Semineri ve Kazan Ruhani Semineri'ni tamamlamıştır. Eğitim hayatı boyunca Yunanca, Tatarca, Udmurtça ve eski Türkçe öğrenmiştir. İlahiyat Akademisi'ndeki eğitiminden sonra misyonerlik kurslarına katılmıştır. İlahiyat Akademisi'ne girmeden önce Rus- Çeremis (Mari) ve Kreşçin Tatar Okulları'nda çalışan Bessonov, çalışma hayatı boyunca Kazak, Başkurt ve Tatarların yoğun olduğu bölgelerde görev almıştır. 1877- 1881 yılları arasında Orenburg Tatar Öğretmen Okulu'nda çalışmış; 1882- 1889 yılları arasında Or Kırgız Okulu'nda öğretmen ve müfettiş olarak görev almış; 1889- 1891 yıllarında Ural Bölgesi Kırgız Okulları ve Orenburg Batı Yakası Rus Okulları müfettişliği görevini sürdürmüştür. 1891- 1906 yıllarında Perm vilayeti Krasnoufa Kazası Halk Okulları, 1906- 1909 yılları arasında Or ve Verhne Ural Kazaları Halk Liseleri müfettişi olarak görev yapmıştır. Bessonov, çalışma hayatı boyunca içinde yaşadığı Türk topluluklarının dilleri ve sözlü kültür ürünlerine ilgi duyarak dil ve kültür ürünlerini derlemiştir. 1917 yılında 69 yaşında vefat eden Bessonov'un, 1909 yılı sonrası yaşamı hakkında bilgi bulunmamaktadır (Salihov, 2019, s. 476).

Kazak ve Kırgız dili ve kültürü üzerine çalışmaları da olan Bessonov'un Başkurtların alfabe ve masal çalışmalarına katkısı bulunmaktadır. Hazırladığı alfabe ve derlediği masallar, Başkurtların dil ve kültürleri üzerine yapılan çalışmalar ilk ve önemli çalışmalardandır.

A. G. Bessonov'un Başkurtça Dil ve Alfabe Çalışmaları

Günümüzde Rusya Federasyonu içerisinde özerk olarak yaşayan Başkurt Türkleri, 1938 yılından itibaren Kiril alfabesine eklenen dokuz harf ile oluşturulmuş Başkurtça alfabe kullanmaktadır. 1929 yılına kadar Arap alfabesini kullanan Başkurt Türkleri, 1929-1938 yılları arasında kısa bir dönem Latin alfabesini kullanmıştır (Küçükmehtetoğlu, 2017, s. 13). Başkurtlar için Kiril alfabesi temelinde oluşturulan ilk alfabe 1892 yılında Orenburg'da yayınlanmıştır. 1907 yılında Kazan'da yayınlanan ikinci alfabe ise Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'a aittir. "*Bukvar dlya Başkir*" adını taşıyan bu alfabe, önceki alfabelere kıyasla Başkurt dilinin ses özelliklerini karşılaması bakımından daha kullanışlı bulunmuştur. İlk alfabede 39 harf yer alırken, Bessonov'un alfabesinde 45 harf (35 harf Rus alfabe sisteminden ve Başkurtça ses özelliklerini karşılamak için 7 ek işaret) bulunmaktadır (Ekba, vd. 2019, s. 102).

Bessonov hazırladığı alfabenin Başkurtlar için önemini çalışmanın ön sözünde "... onlar anadili fonetiğinin bütün özelliklerini anlayabilecek, ondan utanmayacak, bu harikulade, anlamlı dili daha da seveceklerdir." şeklinde ifade etmiştir (Ekba & Karimova, 2021, s. 1086; Bessonov, 1907, s.46).

Leyla Midhatovna Husainova, Bessonov'un hazırladığı Başkurtça alfabenin 1917 yılına kadar Rus-Başkurt okullarında ders kitabı olarak kullanıldığını, daha sonraki dönemde oluşturulan Başkurt alfabesinde Bessonov'un oluşturduğu ilkelerden de yararlandığını belirtmektedir (Husainova L., 2017, s. 40).

Başkurt dilbilim çalışmalarının gelişimi ve tarihi süreci üzerine yazdığı çalışmanın ön sözünde Başkurtçanın halk arasında yaygınlaşmasında Bessonov'un çok büyük katkısı olduğunu belirten Tikeyev, Bessonov tarafından hazırlanan alfabenin kuzeydoğu ve güneydoğu Başkurtlarının konuşma dili temelinde oluşturulduğunu belirtmektedir (Tikeyev, 2013, s. 6).

Araştırmacı Ekba ve arkadaşlarının kaleme aldığı Bessonov'un dil çalışmaları ile ilgili makalede, 1881 yılında A. G. Bessonov'un "*O Govorah Kazanskogo Tatarskogo Nareçiya i Ob Otnoşenii Ego k Blijajşim k Nemu Nareçiyam i Yazıkam*" (*Kazan Tatar Lehçesi Ağızları ve Lehçenin Yakın Lehçe ve Dillerle İlişkisi*) adlı bir makale yayınladığı bilgisi bulunmaktadır. Bessonov'un bu makalesinde Tatarca ve Başkurtçanın gramatik yapısını ve temel ağızlarının özelliklerini ayrıntılı bir şekilde tanımladığı belirtilmektedir. Araştırmacılar, Bessonov'un dil alanındaki tek çalışmasının bununla sınırlı olmadığını aynı zamanda "*Pervaya Posle Bukvarya Knijka Dlya Çteniya i Pervonaçalnih Urokov Russkogo Yazıka Dlya Severo- Vostoçnih Başkir (Kuzeydoğu Başkurtları İçin Alfabeden Sonra Başlangıç Rusça Dersleri ve Okuma için Kitapçık)*" adlı çalışmayı 1906 yılında Kazan'da yayınladığını belirtmişlerdir. Bu çalışma, Başkurdistan'ın kuzeydoğu bölgelerinde yaşayan Başkurtların Rus alfabesini öğrendikten sonra okuma çalışması yapmaları için kullanılmıştır. Çalışmada daha çok nasihat verici kısa hikayeler yer almaktadır. Yazarlar bu kısa hikayelerde bolca

atasözü ve deyim kullanıldığını belirtmektedirler (Ekba & Karimova, 2021, s. 1080-1081). 1908 yılında Bessonov, güneydoğu bölgelerinde yaşayan Başkurtlar için “*Pervaya Posle Bukvarya Knijka Dlya Çteniya i Pervonaçalnih Urokov Russkogo Yazıka Dlya Yugo-Vostoçnih Başkir*” (Güneydoğu Başkurtları için Alfabeden Sonra Başlangıç Rusça Dersleri ve Okuma için Kitapçık) adlı eserini yayımlamıştır (Ekba, vd. 2019, s. 102).

Kiril alfabesi temelinde ilk kez hazırlanan Başkurt, Tatar, Kazak ve Özbek dillerinde yayınlanan bu tür kitapların büyük çoğunluğunun 1869 yılında Kazan’da kurulan Ortodoks Misyoner Topluluğu Çeviri Komisyonu’nun ve yine 1867’de Kazan’da kurulan “Bratstvo Sv. Guriya” (Aziz Guriya Kardeşliği) faaliyeti sonucunda hazırlandığını belirten Normanskaya, çeviri komisyonu bünyesinde N. İ. İlminskiy, V. V. Mirovortsev, İ. Y. Yakovlev gibi misyonerlerin yer aldığını belirtir. Araştırmacıya göre 1917 tarihinden itibaren artık yayımlanamayan bu tür yayınlar, Ural ve Altay dillerinin tarihi için ilk metin ve gramer anıtları olarak önem taşımaktadır (Normanskaya, 2022, s. 45).

Kaynaklarda Bessonov’un yayımlanmış iki araştırma makalesinin daha olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar; Kazan Tatarcası konuşanlar hakkında “*O Govorah Kazanskogo Tatarskogo Nareçiya i Ob Otnoşenii Ego k Blijajşim K nemu Nareçiyam i Yazıkam*” (Kazan Tatar Lehçesi Ağzları ve Lehçenin Yakın Lehçe ve Dillerle İlişkisi) ve Ural bölgesindeki Tatar ve Başkurt yerleşimlerinin adları hakkında “*O Znaçenii Nazvaniy Tatarskih i Başkirskih Seleniy Pri- Uralya*” (Ural Bölgesi Tatar ve Başkurt Köylerinin Adlarının Anlamı) adlı makalelerdir (Samoyloviç, 1911, s. 107).

A. G. Bessonov’un Başkurtça Masal Çalışması

Aleksandr Grigoryeviç Bessonov, 1909 yılında Tatar, Başkurt ve Kırgız masallarının Rusça çevirilerini hazırlamış ve İmparatorluk Rus Coğrafya Derneği’ne yayımlanması için teslim etmiştir. Derneğin çalışma ilkelerine göre yayınlanması için verilen eser bir uzman tarafından incelenecek ve bu konuda ayrıntılı bir rapor sunulacaktır. Bessonov’un çalışmasını inceleme görevi Türkolog Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç’e verilmiştir. Samoyloviç bu konudaki ayrıntılı raporunda zaman zaman Bessonov’un biyografisine de değinerek, şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır:

“1909 yılı yazında Etnografi bölümüne üç bölümden oluşan ve bünyesinde, başlıklara göre, Tatar, Başkurt ve Kırgız masallarının Rusça çevirisini barındıran bir el yazması verildi. Onu derleyen Aleksandr Grigoryeviç Bessonov’dur. Ricamız üzerine derleyici tarafından verilen kısa otobiyografiden A. G. Bessonov’un gençlik yıllarından itibaren bir şekilde Volga ve Ural yerlilerinin incelenmesiyle ilgilendiği anlaşılmaktadır ...” (Samoyloviç, 1911, s. 106).

Raporunda çalışmanın içinde 309 sayfa Kırgız masallarına, 491 sayfa Tatar masallarına ve 487 sayfa Başkurt masallarına yer verildiğini belirten Samoyloviç,

çalışmanın önemini vurgularken çalışması nedeniyle Bessonov'un ödüllendirilmesini istemektedir:

“Türk halklarının sözlü kültür anıtları olan masallar, Rus masallarından daha çoktur ve onların henüz incelenmediğini söylemek mümkündür... A. G. Bessonov'un temelde üç Türk topluluğunun masallarına adanmış ve uzun yıllara ait bu çalışmasını saygı ile karşılamak ve yakın gelecekte yayınlanmış olmasını dilemek gerekir. Biz A. G. Bessonov'u bir altın madalya ile ödüllendirilmesini öneririz” (Samoyloviç, 1911, s. 107, 109).

Gerçekten de Bessonov aynı yıl içinde Bilimler Akademisi Coğrafya Derneği'nden küçük altın madalya ödülü almıştır.¹

Aleksandr Grigoryeviç Bessonov, Başkurtların yoğun olarak yaşadığı alanlardan derlediği masal metinlerini 1909 yılında bir esere dönüştürmesine rağmen, çalışma ancak araştırmacının ölümünden yaklaşık yirmi dört yıl sonra 1941 yılında Nikolay Konstantinoviç Dmitriyev'in çabalarıyla yayımlanmıştır. Türkiye'de de tanınan bir Türkolog olan Nikolay Konstantinoviç Dmitriyev özellikle Türk dili alanında çalışmıştır. Dmitriyev'i bir dilbilimci olarak farklı kılan, onun Türk dilini incelemek için gündelik dile yoğunlaşması ve malzemesini sözlü kültür ürünlerini derleyerek elde etmesidir (Sevortyan, 1955, s. 167).

Bilimler Akademisi'nin arşivinde dilci ve folklorist olarak tanımladığı Bessonov'un derleme metinlerinin Başkurtça orijinalini arayan Dmitriyev, Bessonov'un Başkurtça derleme kayıtlarına ulaşamamıştır (Dmitriyev, 1941, s. 3- 4, 5). Rusça çevirileri üzerinden Başkurt masal metinlerini değerlendiren Dmitriyev, bu masal metinlerinin 1877- 1909 yılları arasında derlenmiş olabileceğini ve artık stil yönünden eskimiş olduğunu, bu nedenle de orijinaline bağlı kalarak çevirinin stilini yenilemek durumunda kaldığını, kendi ifadesiyle “restorasyon çalışması” yaptığını belirtmektedir (Dmitriyev, 1941, s. 15).

Bessonov tarafından derlenen ve Dmitriyev tarafından düzenlenerek notlandırılan bu çalışmanın, 1941 yılı baskısında 3- 349 sayfaları arasında 88 masal metni, 350- 388 sayfaları arasında da bu seksen sekiz metnin Başkurt kültürüne yabancı bir okur tarafından daha iyi anlayabilmesi için açıklayıcı notlar yer almaktadır. Bu notlarda bazen İslami bir gelenek açıklanmakta, bazen Başkurtça bir kelime bazen de bölgede farklı anlamda kullanılan Rusça bir kelimenin veya kavramın açıklaması yer almaktadır (Dmitriyev, 1941).

Bessonov tarafından derlenerek yayıma hazırlanan seksen sekiz masal metni, Dmitriyev'in tespiti ile kendi içerisinde bir tasnife sahiptir. Onun incelemesine göre,

¹ 1858 yılında Dernek farklı bilim alanlarındaki başarılar için küçük boyutta altın, gümüş ve bronz madalya vermeyi tüzüğüne almış, bazı değişikliklerle bu tüzük 2009 yılına kadar sürdürülmüştür. Bkz. Oçerki Deyatelnosti Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva za 170 Let 1845-2015 (2015), Moskova, s. 45-46.

1- 19 numaralı masallar Bahadırılık masalı, 20-45 numaralı metinler büyü masalı, 46-64 numaralı masallar gündelik masal, 66-76 numaralı masallar ders verici, dini içerikli masallar, 77-78 numaralı masallar hayvan masalı, 79-88 numaralı anlatılar ise efsane olarak tanımlanabilecek türdendir (Dmitriyev, 1941, s. 19).²

Rida Marsova Latıpova, Başkurt edebi dilinin şekillenmesine 19. yüzyılın sonu- 20. yüzyılın başına ait yazılı kaynakların etkisine değindiği çalışmasında Bessonov'un masal derleme çalışmasının önemini belirtirken, Başkurtçanın 20. yüzyılın 20'li yıllarına kadar olan dönemini inceleyen ve bu dönemin yazılı kaynaklarının bibliyografyasını hazırlayan Nikolay Dmitriyev'in de Başkurtça çalışmalarının önemini vurgulamıştır (Latıpova, 2005, s. 8- 9).

Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'un 1909 yılında yayıma hazırladığı eseri kuşkusuz sadece Başkurtlar için değil, aynı zamanda Kırgız ve Tatar masal araştırmaları için de büyük bir öneme sahiptir. Ancak söz konusu çalışma Başkurt masal araştırmaları açısından konu hakkında hazırlanmış en hacimli ilk müstakil çalışma özelliğini taşımaktadır. Rusça çevirisiyle ulaşabildiğimiz seksen sekiz Başkurt masal metni, döneminde derlenmiş ve Başkurt masallarının zengin içeriğini sergileyebilecek niteliktedir.

Bessonov'un bu çalışması öncesinde Başkurt Türkçesinde veya yabancı dillerde Başkurt masal metinlerinin yayımlandığı da bilinmektedir. Bu çalışmalar daha küçük ölçekli ya dönemin bir dergisinin sayfaları arasında ya bir araştırmacının dil çalışmalarına kaynak metin olarak ya da farklı toplulukların masallarına yer veren bir çalışmada birkaç masal metni olarak yayınlanmıştır. Tüm bu özelliklerine rağmen, Bessonov öncesinde gerçekleştirilen bu öncü çalışmaları görmezden gelmek mümkün değildir. Bu çalışmalardan da kısaca bahsetmek gerekirse, Başkurt Türkçesi ilk masal metninin 1842 yılında Kazan'da Martinian İvanoviç İvanov tarafından yayınlanan "*Tatarskaya Hrestomatiya*" adlı yayındaki "Skazka o Tsar Batire" (Çar-Bahadır Masalı) adlı masal metni olduğu ileri sürülmektedir (Husainova, 2011, s. 1088). Yangında yok olduğu düşünülen İvanov'un bu eserinden sonra ikinci yayın, Başkurt aydını Mirsalih Mirsalimoviç Bikçurin tarafından 1859 yılında Arap, Fars ve Tatar dillerinin öğrenimi amacıyla hazırladığı çalışmadır. Bu çalışmada Arap harfli Başkurt Türkçesi masal metinleri yer almaktadır (Akkubekov, 2006, s. 3). İvanov ve Bikçurin'in yayınlarının ardından ülkemizde de tanınan Nikolay İvanoviç İlminskiy'e ait bir yayın gelmektedir. İlminskiy'nin 1861 tarihli çalışması, Kazan Üniversitesi süreli yayınının üçüncü kitabında yer almaktadır. "Başkirkiskiy Rasskaz" (Başkurt Hikayesi) adlı Başkurt Türkçesi masal, çalışmanın 55- 58 numaralı sayfaları arasında yer almış, İlminskiy'inin değerlendirmesi ise 58- 59 sayfalara arasında yayımlanmıştır

² Bessonov tarafından derlenen ve Dmitriyev tarafından "restorasyon çalışması" yapılarak yayımlanan seksen sekiz masal metni, "Başkurt Masalları Üzerine Yapısal Bir İnceleme" adlı proje kapsamında tarafımızca Türkçeye çevrilmiş; Bessonov ve Dmitriyev'in etki ve değerlendirmeleri göz önüne alınarak incelenmiştir. Tarafımızca yapılan bu çalışma yayın aşamasındadır.

(İlminskiy, 1861). Bu çalışmalarında ardından Ruf Gavriloviç İgnatyev, İlya Nikolayeviç Berezin, Muhametsalim İşmuhametoviç Umetbayev, Vera Nikolayevna Haruzina, Mstislav Aleksandroviç Kulayev, Sergey İvanoviç Rudenko, Sergey Gavriloviç Ribakov, Mihail Vladimiroviç Lossievskiy, Dmitriy Konstantinoviç Zelenin, Vladimir Pavloviç Biryukov gibi araştırmacıların yapmış oldukları Rusça ve Başkurtça masal metin yayınları gelmektedir (Husainova, 2017, s. 4, 11, 17; Akkubekov, 2006, s. 3; Haruzina, 1898, s. VI; Zaripov, 2008, s. 6; Tişkin, 2004, s. 105; Zelenin, 1914, s. 447).

Sonuç

Türk toplulukları arasında ortak sözlü kültür ürünlerinden olan masallar üzerine yapılan araştırmalar, Türk masallarının tanımlanması ve tasnif edilmesi açısından büyük değer taşımaktadır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında daha çok masal derleme yayınlarıyla başlayan masal araştırmaları, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inceleme çalışmalarına dönüşmüştür. Türk topluluklarının masal araştırmalarında, her ne sebeple gerçekleştirmiş olurlarsa olsun, Rus araştırmacıların katkısı yadsınamaz. Türk topluluklarının masalları hakkında ilk ve öncü çalışmaları yapan Rus araştırmacılarından biri, ülkemizde hakkında az sayıda çalışma olan Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'dur.

İlahiyat eğitimi alan ve misyonerlik faaliyetleri bağlamında Tatar, Kırgız ve Başkurtların yaşadığı bölgelerde eğitimlik ve müfettişlik gibi görevleri yerine getiren Bessonov, yaşamı boyunca Türk topluluklarının dil ve kültür ürünlerine karşı ilgi duymuş ve bir dil bilimci, bir folklorist gibi çalışmıştır. Özellikle Başkurtça için hazırladığı Kiril alfabesi temelli Başkurt alfabe çalışması ile başarıları konuşulan Bessonov'un bu alfabenin okullarda okutulması için hazırladığı yayınlarla 1938 yılından sonra hazırlanan Başkurtça alfabe katkı sunduğu ileri sürülmektedir.

Başkurtların masal araştırmaları tarihinde, A. G. Bessonov, 1909 yılında Başkurt masalları üzerine en hacimli ilk müstakil çalışmayı hazırlayan araştırmacı olma özelliğine sahiptir. Ancak bu özelliği 1941 yılında Türkolog Nikolay Dmitriyev'in yayını ile ortaya çıkmıştır. Rusça olarak seksen sekiz masal metnini bir tasnif altında yer veren eser, Dmitriyev'in katkı ve incelemeleriyle çok daha verimli hale gelmiştir. Her ne kadar Başkurtça orijinal metni bir arşivin karanlığında kaybolmuş olsa da Aleksandr Grigoryeviç Bessonov'un derlemesi dönemi içinde yapılmış ilk ve en fazla metin içeren derleme olarak tarihsel önemini korumakta, Türkolog Nikolay Dmitriyev'in titiz çalışması ile de değerini arttırmaktadır.

Kaynaklar

- Akkubekov, R. Y. (2006). *Başkirskie Narodnie Skazki o Jivotnih: Tipologiya i Vzaimosvyaz s Pismennimi Istočnikami*. Kazan.
- Bessonov, A. G. (1907). *Bukvar Dlya Başkir*. Kazan. Tsentralnaya Tipografiya.
- Dmitriyev, N. K. (1941). *Başkirskie Narodnie Skazki*. Ufa. Başgosizdat.
- Ekba, Z. N. & Karimova, R. N. (2021). Lingvistčeskoe Nasledie A. G. Bessonova Kak Dialektniy Pamyatnik Başkirskogo Yazıka Naçala XX.. *Oriental Studies*, 14 (5), 1076- 1088.
- Ekba, Z. N. Normanskaya, Y. V. & Karimova, R. N. (2019). Tri Dialekta v ‘Bukvare Dlya Başkir’ A. G. Bessonova. *Uralo- Altayskie İssledovaniya*, 2 (33), 102- 112.
- Haruzina, V. N. (1898). *Skazki Russkih İnorodtsev*. Moskova.
- Husainova, G. R. (2011). Publikatsii Tekstov i İssledovaniya Po Başkirskim Narodnim Skazkam (İz İstorii Başkirskoy Folkloristiki). *Vestnik Başkirskogo Universiteta*, 16, 3 (1), 1088- 1090.
- Husainova, G. R. (2017). *Başkirskie Volşebnie Skazki: Poyetika i Tekstologiya*. Moskova. Gilem
- Husainova, L. M. (2017). Alfavitı Başkirskogo Yazıka v XIX- Naçale XX Vekov. *Vestnik Orenburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 3 (203), 37- 42.
- İlminskiy, N. İ. (1861). Başkirskiy Rasskaz. *Uçeme Zapiski Kazanskogo Universiteta*, III., 55- 59.
- Küçükmehtemetoğlu, Ö. (2017). Başkurt Türkçesi Morfolojisinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Latıpova, R. M. (2005). *Pismennie Istočniki Kontsa XIX- Naçala XX Vekov i İh Vliyanie Na Formirovanie Başkirskogo Literaturnogo Yazıka (Na Osnove Russkoy i Latinskoy Grafike)*. Ufa.
- Normanskaya, Y. V. (2022). Pervie Tyurkskie Kirilličeskie Knigi Na Platforme Lingvodok. *Rodnie Yazıki i Kulturi v Sovremennom İzmenyayuşçemsya Mira*, 1, 43- 57.
- Oçerki Deyatelnosti Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva za 170 Let 1845-2015* (2015), Moskova.
- Salihov, A. G. (2019). Vklad A. G. Bessonova v İzuçenie Başkirskogo Folklorı i Yazıka. *Aktualnie Problemy Gumanitarnoy Nauki: Folkloristika, Literaturovedenie, Etnografiya, İstoriya, Arheografiya*, 476- 478.

- Samoyloviç, A. N. (1911). Otviv O Rukopisnom Sobranii Tatarskih, Kirgizskih i Başkirskih Skazok A. G. Bessonova. *Otçet İmp. Rus. Geograf. Ob- va za 1909 god*, Petersburg, 106-109.
- Sevortyan, E. V. (1955). İz İstorii Razvitiya Sovetskoy Tyurkologii (Pamyati N. K. Dmitrieva). *İzvestiya Akademii Nauk SSSR, Otdelenie Literaturı i Yazıka*, XIV (2), 156- 169.
- Tikeyev, F. S. (2013). Başkirskoe Yazıkoznanie. *Stanovlenie i İstoriya Razvitiya (1900-1950 gg.)*, I, Ufa. Gilem.
- Tişkin, A. A. (2004). *Jiznennyı Put, Tvorçestvo, Nauçnoe Nasledie Sergeya İvanoviça Rudenko i Deyatelnost Ego Kolleg*. Barnaul. İzdatelstvo Altayskogo Universiteta.
- Zaripov, N. T. (2008). *Başkirskaya Bogatırskaya Skazka: Estetika Janra*. Ufa.
- Zelenin, D. K. (1914). *Velikorusskie Skazki Permskoy Gubernii. S Prilojeniem Dvenadtsati Başkirskih Skazok i Odnyu Meşçaryaksoy Skazkoy*. Peterburg. Tipografiya V. A. Orlova

---

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*
